

Az elhagyott horizont

A Nagy László-i líra versenyelvi és világképi megalkotottságának kérdéséhez hozzászólni ma, amikor nemhogy a Nagy-recepció, de az irodalomról való szakgondolkodás általában is a nyitott értelmezői helyzetek fönntartásában mutatja magát érdekeltnek: kockázatos, ám egyszersmind nagy ígéretű vállalkozás. A „műveld a csodát, ne magyarázd” naiv pátoszú ars poeticájától szerencsére nem befolyásoltan született meg a pozsonyi Kalligram Könyvkiadó „Tegnap és Ma” sorozatának egy újabb – az irodalomoktatás terén is – fontos kötete, Tolcsvai Nagy Gábor Nagy László-monográfiája.

„Nem zárom ki eleve azt se, hogy újra eljöhét még Nagy László ideje.” (1) Bár imár egy évtizede annak, hogy Kálmán C. György jelentős vitát elindító esszéje a megengedés e jogosan óvatos gesztusát gyakorolta, Nagy László „ideje” mégis mintha – valamikor a költő halála utáni években – megállott volna, s ma is állana. Tolcsvai Nagy Gábor munkája lépés lehet e líra érdemi dialógusba vonása irányában, amennyiben „a Nagy László költészetéről szóló beszélgetés kereté”-nek – „egymásnak teljes mértékben ellentmondó nézetek” jellemzően alulreflektált játékterében történő – újraalkotására, a „megértés (valamilyen megértés)” reflexív fogalmiasítására tesz kísérletet. A mű szemléleti alapja döntően recepcióesztétikai belátásokból áll össze; a befogadáselméleti és hermeneutikai jelleghű előfeltevésekre egy módszertani önreflexió pontosan utal, amikor ezt a fajta irodalomtudományosságot „az irodalmi szövegek és az irodalmi szövegekből összeálló életművek természetes megközelítési módja”-ként (!) határozza meg.

A monográfia Nagy László költészetének alakulását – fejezetcímekkel szólva – a pályakezdéstől a „vizuális imagináció” s az „érett tragikus versbeszéd” már egyénien alakított esetein át a „prófétikus lírai hős hagyományos helyzetének megrendülése”-ig, a „tragikus és ironikus lírai nézőpont között” „állandósuló bizonytalanság” éveig: a Tűnj el fájástól (1949) tehát a Jönnek a harangok értemig (1978) tekinti át. Az életmű belső logikáját (logizálhatóságát) s e logika irodalomtörténeti értelmezhetőségét eközben

elsősorban – iskolai tanórai gyakorlatban is remekül hasznosítható – szövegelemzésen, mégpedig versszövegeknek szigorúan szövegtani eszközökkel végzett, ám világképi (morális, politikai, metafizikai) vonatkozásokat is rendre mérlegelő elemzésén keresztül vizsgálja. Műimmanencia és kontextualizáció jelentése, jelentősége ezen eljárás során itt egymást nem kizárja, hanem jótékonyan erősíti.

Jellemző példaként említhető a talán legnevezetesebb Nagy László-vers, az itt az „érett tragikus versbeszéd” fontos esetéül hozott Ki viszi át a Szerelmet szakszerű (és, úgy hisszük, méltányosan nagy terjedelmű) interpretációja. Ez az elemzés ugyanis, miután előzetesen jelzi, hogy a versnek – főként „általánosabban humán érvényű” volta okán – „valóban központi szerepe van az egész életmű megérthetőségében, s nem pusztán népszerűsége miatt”, az „érzéki-anyagi képek” teremtette „vizuális imagináció” poétikai szerkezetét olyan módszerességgel veti alá egy európai kultúrtörténeti értelmezéskeretben elvégezni kívánt, elsősorban grammatikai, stilisztikai és retorikai szempontrendszerű vizsgálatnak, hogy a több fázisú és több szempontú megközelítés végére nagyon szépen világossá válik, miért is gondolható úgy: a költemény kivételes „szintézist” valósít meg, amennyiben „több különböző szinten egyesíti a mitologikus-samanisztikus világkép nyelvi és szövegformáló hagyományait a görög és keresztény európai nyelvi tradícióval. Különösen érvényes ez a vizuális imaginációra és a retorikai szerkezetre”.

A monográfia a Nagy László-líra jellegadó sajátosságaiként – összhangban a recepció főbb szólamaival – a „közösségi, képviselési lírai alapállás”-t, illetőleg a „metaforikus, látomásos, erősen képi lírai beszédmód”-ot nevezi meg. Bár méltatja e költészet nyelvszemléleti összetettségét („a különböző nyelvváltozatok eltérő esztétikai hatásának és igazságértékének feszültséget keltő szerkezete” megőrzését, valamint „a vizuális imaginációk jelentés-tanának a hagyományos jelentéseket gyakran radikálisan megnyitó eljárásai”-t), határozottan – az értékelés vállalt gesztusával – mutat rá: „Ez a líra minden korszakában nélkülözi a reflektáltságot.”

„A kétpólusos világszerkezet árnyalatlanlansága” (rend és káosz, pozitivitás és negativitás kevésbé rétegzett dichotómiája) pedig a kultizáló befogadást igen, a tudatos(abb) recepciót azonban már nem győzhette meg ön maga föltétlen szemléleti érvényéről. S az „abszolút líraiság” monologikus megképzése, vagyis az, hogy „a te lényegében hiányzik e poétikai világképből”, ugyancsak ellene hatott annak, hogy a Nagy-líra tartósan s szélesebb körben dialógusképes maradjon. Az óvatosan kritikai beszéd ebben az értelemben joggal figyelmeztetett annak kérdésére – sőt, kérdésességére: „... vajon eléggé tágra-e a Nagy László-líra optikája ahhoz, hogy az énszemlélet olyan dichotómiáit is magába fogadja, amelyek a lírai világképzés közösségi-nemzeti horizontján túlról származnak.” (2)

A monográfia a Nagy László-líra jellegadó sajátosságaiként – összhangban a recepció főbb szólamaival – a „közösségi, képviselési lírai alapállás”-t, illetőleg a „metaforikus, látomásos, erősen képi lírai beszédmód”-ot nevezi meg. Bár méltatja e költészet nyelvszemléleti összetettségét („a különböző nyelvváltozatok eltérő esztétikai hatásának és igazságértékének feszültséget keltő szerkezete” megőrzését, valamint „a vizuális imaginációk jelentés-tanának a hagyományos jelentéseket gyakran radikálisan megnyitó eljárásai”-t), az értékelés vállalt gesztusával – mutat rá: „Ez a líra minden korszakában nélkülözi a reflektáltságot.”

A Tolcsvai Nagy Gábor-féle megközelítés a Nagy László-líra hatástörténetének töréspontját végső soron irodalmunk egy máig meghatározó – beszédmód- és értéklátásbeli – fordulatához köti: „... a határozott bírálók egyetlen hatástörténeti közeget hajlandók elismerni, a hetvenes évek közepétől paradigmaticussá váló ironikus irodalmi irányt, s onnan látják kiürültnek az itt tárgyalt költészetet.” A „tragikus interpretáció” általános ellehetetlenülésének – a recenzius szerint enélkül azért némileg összetettebb – tapasztalata felől fogalmazódik meg ezután a kötet azon igen komoly fölvetése (s talán reménye is), amely – a kánonátrendezés vagy -bővülés lehetőségét fönnállónak látva (remélve) – a késő-modernségig uralkodó, tragizált transzcendenciájú létezés-képlet esztétikai-filozófiai újjáformálhatóságát tételezi. A szöveg nem bizonyít(hat)ja, csupán fölteszi: „A tragikum korszakbeli háttérbe szorulása nem jelentheti teljes érvényvesztését is.”

Ami végül a kötet bírálható (vagyis közös újragondolásra ajánlható) pontjait – a „vitatható szemléletű zárványok”-at; (3) a munka olvasási teljesítményében mutatkozó „hullámzás”-t (4) – illeti, azokról Kovács Béla Lóránt példás recenziója után, úgy véljük, nem sok újat tudnánk s akarnánk mondani. Egyedül a „szerzőelvűség” általa elmarasztalt szemléleti alakzatának kérdéséhez tennénk hozzá annyit: bár a monográfia tetszetősen tagolt reflexiók rendjébe valóban kissé idegenül – jóllehet, sosem öncélúan – illeszked-

nek az életrajzot (is) író részek, a szerző személyére („alakzatára”) fordított figyelmet nem csekély részben a szerző-monográfia adott műfaja maga „írja elő” a monográfus számára. A nyitó fejezet jelzi is, az életműről való beszéd „hagyományozott szövegtípus keretei között” valósul majd meg; az olvasat lineáris [mert életmű-időrendi] volta pedig hangsúlyosan „az értelmezés egy lehetséges elrendezése”-ként jelződik csupán (kiemelések – H. T.). A módszertani reflektáltság, ha sérülni látszik is e ponton, nagyobb arányában bajosan vitatható el Tolcsvai Nagy dolgozatától.

A vallomásos alanyiségű, folklorisztikus alakítottóságú, etizálón képviselési és váteszien szereptudatos líraalkotás horizontját, melyben – kivált az egykorú recepció előtt nyilvánvalóan – Nagy László költészete oly kivételes jelentőségűnek tűnt föl, az újabb magyar irodalom paradigmaticusnak tekinthető irányzatai, ha nem is azonnal, ha nem is egyszerre, ha nem is megegyező módon is mértékben, de a szemléleti elkülönböződés félreérthetetlen nyelvi-poétikai jelzései mentén hagyták maguk mögött. A következő évek egyik legizgalmasabb – és, Tolcsvai Nagy Gábor monográfiája fényében: legvalószínűbb – kánonkérdése lehet, hogy irodalmunk aktuális önmegértése alakzatába a Nagy László-féle poétika meghalkult be-

széde miképpen, milyen határfokon is lesz képes (ha lehetősége adódik egyáltalán) be-
leírni magát. Az ideologizáló befogadás ama máig le nem küzdött preconcepcióinak „támogatása” nélkül tehát, melyeknek hiányában Nagy László lírája kénytelen lesz – szerencsénkre és szerencséjére – immár tisztán szövegi megalkotottsága minősége s mine-műsége oldaláról hozzáférhetőnek mutatkozni az irodalomértés megváltozott kérésirányai számára:

„Mert hova jutottam – sehova,
színtelen sehobba, semmibe,
halálosan pusztá papírhoz.”

(Új évszak jön)

TOLCSVAI NAGY GÁBOR: *Nagy László. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony 1998.*

Jegyzet

- (1) KÁLMÁN C. GYÖRGY: *Mi a bajom Nagy Lászlóval?* 2000, 1989. 9. sz., 48. old.
(2) KULCSÁR SZABÓ ERNŐ: *A magyar irodalom története 1945–1991.* Argumentum Kiadó, Bp. 1994. (2. kiad.), 70. old.
(3) KOVÁCS BÉLA LÓRÁNT: *A mértéktartó megértés (Tolcsvai Nagy Gábor: Nagy László).* Alföld, 1998. 12. sz., 104. old.
(4) Uo., 105. old.

Halmai Tamás

Mentor Könyvesbolt

1071 Budapest, L v lde tőr 7.

Telefon: 343-1893

A Mentor Könyvesbolt k n l a
t a n k nyvek,
pedag g i a i , p s z i c h o l g i a i s z a k k nyvek, szakfoly iratok,
fejleszt i j a t o k .

N y i t v a t a r t a s : h o t f i t t l p o t e k i g 9 17 n e i g

U g y a n i t t

Mentor Beszédközpont

Logopédiai diagnosztika